

Jiří Šubrt, Jiří Vinopal, Martin Vávra:

Když se řekne veřejné mínění...

Praha, Nakladatelství Karolinum 2024

(edice Studijní texty), 138 s.

Je až překvapivé, jak dobře byl autory název pro knihu zvolen. Kdyby byl název jen o trochu jiný, např. *Co je to veřejné mínění?*, pak by styl sepsání a vysvětlování již neodpovídal titulu. Poměrně na škodu je představení autorů, Jiřího Šubrt, Jiřího Vinopala a Martina Vávry, ponecháno až na konec knihy (v rámci tištěné verze). Kdyby jejich medailonky zaujímaly jednu stránku před samotným začátkem textu, jeho konstrukce by dávala větší smysl a čtenář by mohl o trochu více předpokládat, na co bude na dalších stranách kladen důraz. V rámci zmíněných medailonků se mimo jiné dozvíme, že: Jiří Šubrt se věnoval problematice výzkumu veřejného mínění, času a historického vědomí; Jiří Vinopal se odborně zaměřuje na metodologii dotazníkových šetření, dlouhodobý monitoring kvality pracovního života, zkoumání veřejného mínění; Martin Vávra se zabývá managementem a archivací dat ze sociologických výzkumů a metodologií výzkumů společnosti, včetně výzkumů veřejného mínění, a že mezi témata jeho sociologického zájmu patří také sociologie společenských hodnot a dějiny sociologického výzkumu (s. 138).

Letmý pohled na obsah (s. 5–6) odhalí, že kniha je více či méně rozdělena do úvodu, pěti bloků textů a závěru. Zajímavým aspektem obsahu jsou závorky v názvech kapitol 2 a 3 se slovem „především“, což trochu předznamenává, že ne vše v rámci tématu i textu je jednoznačné, a tak není možné strukturu knihy vystavět pevně. Text samotný zabírá na první pohled „pouhých“ 119 stran. Je rozdělen do výše zmíněných kapitol a ty ve většině do několikastránkových podkapitol. Délka podkapitol ulehčuje samotné čtení a rozhodně se nejedná o náročný a těžkopádný text, který by člověk musel číst v naprostém soustředění.

Důležitost úvodů knih bývá často přehlížena, proto je tato část recenze věnována právě jemu, konkrétně autory stanoveným cílům, představení tématu, zmínce o již existující literatuře v ČR a cílové skupině. V úvodu se čtenář dozví, že veřejné mínění je mnohem více než pouhá čísla vytvořená na základě dotazníkových průzkumů. Jedná se o velmi komplexní problematiku, na kterou je možné nahlížet skrze optiky např. filozofie, psychologie, politologie a sociologie. Toto velmi nesourodé chápání problematiky veřejného mínění tak vede nejen k akademickým potížím s uchopením tématu, ale také k pomyslnému nepochopení širokou veřejností. Z výše zmíněných disciplín vyplývá, že na veřejné mínění je možné nahlížet teoreticky/filozoficky a prakticky/empiricky. Autoři s tímto problémem počítali, a tak je již v úvodu zmíněno, že kniha bere v potaz více možných přístupů k tématu a zmiňuje je v co možná nejpřirozenějších kombinacích. Část úvodu (první kapitola) patří nastínění obsahu celého textu. Text řeší teoretické a empirické přístupy k veřejnému mínění napříč dějinami od antiky

k sociálním sítím a připomene i historii výzkumu veřejného mínění v českých dějinách. Následně je prezentován výčet s tématem souvisejících knih od roku 1948 se zmínkou, že jedním z důvodů, proč kniha vznikla, je nejen rozšíření tohoto seznamu, ale také potřeba aktualizovat informace, protože poslední kniha podobného zaměření vyšla v ČR roku 2010. Poslední část patří cílové skupině, kterou je nejen odborná a laická veřejnost, ale především vysokoškolští studenti sociálních věd, kteří by text měli chápat jako pestré shrnutí informací souvisejících s tématem a také jako připomenutí dřívějších výzkumů.

Druhá kapitola, „Veřejné mínění (především) jako předmět teoretické reflexe“, seznámí s celou řadou historických úvah o konceptech, které veřejné mínění připomíná či které sloužily jako výchozí body pro pozdější (empirické) výzkumníky. Začátek kapitoly vezme čtenáře skrze podkapitoly na pomyslnou cestu časem, která začíná otázkou, zda tento fenomén existoval ještě před vymyšlením označení „veřejné mínění“, nebo jestli doprovázel lidstvo od nepaměti (s. 11)? Pro čtenáře je však zásadní, že s různými teoriemi se pracuje od 18. století a že jsou navázány na emancipační a politické tendence tehdejší společnosti, ale s určitými prvky je nutné počítat již od antiky. Právě některými koncepty, které se zachovaly od antiky, tato kapitola skutečně začíná a čtenář se např. dozví, jaký je historický vývoj „fámy“ a co to byl/je „hlas lidu“. Další podkapitoly pojednávají o teoretických/filozofických otázkách spojených s fenoménem veřejného mínění. Konec 19. století a hlavně pak století 20. přináší nové teoretické pohledy na veřejné mínění. S tím jsou také spojena slova, která používáme dodnes, jako třeba masa, dav a veřejnost. Dále kapitola např. vysvětluje vztah mezi veřejností a elitami v době masových médií, což povede k dalším termínům, a to publikum, dav a shluk. Poslední strany jsou pak věnovány konceptům jako „rozdíly mezi veřejným míněním a míněním obyvatel“ nebo „vztahy mezi veřejnostmi, veřejným míněním, politikou a komerční oblastí“. Autoři však nezapomněli na konci zmínit téma influencerů, které je ve velkém kontrastu se začátkem kapitoly a jen ukazuje, že tento fenomén vždy bude ve vývoji. Pouhých 30 stran dlouhý text je nabitý informacemi a jmény. Pozitivem i problémem je však rychlost, jakou autoři témata rozebírají, pokud opravdu chtěli oslovit nejen studenty, ale i širokou veřejnost. Je dobře, že podkapitola čtenáře minimálně seznámí s celou řadou termínů, které budou důležité v další, empirické kapitole. Zmíněná rychlost prezentace informací je také výhodou, pokud má člověk možnost druhou a třetí kapitolu číst v krátkém časovém rozestupu, protože spousta informací začne dávat hlubší smysl s empirickou stránkou fenoménu.

Třetí kapitola, „Veřejné mínění (především) jako předmět empirického výzkumu“, je skoro ještě o polovinu kratší než kapitola předchozí, ale čtenářům z řad široké veřejnosti bude bližší. Podstatným milníkem pro výzkumy, i pro tuto knihu, je představení „výběrového šetření“ jako výzkumné metody, která od konce 19. století ovlivnila mnoho oborů. Dalším milníkem je pak „Gallup poll“ a jeho následné rozšíření o kvalitativní a kvantitativní metody. Na závěr tohoto shrnutí je příhodné zmínit, že metody z konce 19. století a pak hlavně první poloviny století následujícího se sice stále upravují a zdokonalují, ale používají se dodnes (s. 53).

Čtvrtá kapitola, „Počátky výzkumu veřejného mínění v Česku“, je nejkratší, má všehpřijímající název a obsahově se podobá mnoha jiným příběhům, které většina Čechů zná. Čtenář se v předchozích dvou kapitolách dozvěděl, že nedemokratické režimy výzkum veřejného mínění buď zneužívají, nebo jej potlačují, což se stalo i v Československu. Kapitola představí výzkumy veřejného mínění v ČSR v meziválečném období, pak jen krátce v období třetí republiky a následně krátce zmíní výzkumy až po roce 1989. Část textu tvoří medailonek Dr. Čeňka Adamce, kterého autoři představují jako přední postavu českého výzkumu veřejného mínění.

Pátá kapitola, „Reflexe veřejného mínění v kontextu sociálních jevů a procesů v moderních společnostech“, pojednává o konceptech, které široká veřejnost zná primárně z médií, např. totalitarismus a masová komunikace, rozhlasová hra Válka světů, Agenda-setting, framing, gatekeeping, spirála mlčení, a ze začátku knihy se „vrátil“ koncept fámy. Konkrétně u fámy se autoři ptají, zda podobné termíny (dezinformace, hoax, konspirační teorie) jsou pouze fámy s jiným jménem, nebo něco odlišného? Kapitola je důležitá právě v tom, že čtenáři dává více kontextu a umožňuje mu propojit mnoho informací, které se dozvěděl v předchozích kapitolách a dále je zná z médií.

Poslední kapitola, „Současnost empirického zkoumání veřejného mínění“, v mnohém navazuje na kapitolu třetí a velkou část jejího prostoru autoři věnovali dotazníkovému šetření. Také zdůrazňují nové výzvy v podobě myšlenkových vůdců a sociálních sítí. Mimo představení metod, které čtenář z široké veřejnosti pravděpodobně v životě mnohokrát nevyzkouší, autoři přímo zdůrazňují, jak je možné právě pro zástupce široké veřejnosti odhadnout, zda byl výzkum prováděn kvalitně. V kapitole je dále zmíněno, jak probíhají výzkumy veřejného mínění ve světě, jak jsou v ČR a ve světě uchováována data a metadata z výzkumů nebo např. jak prezentace dat může ovlivnit vnímání publika (framing).

V závěru jsou reflektovány otázky, které si pozorný čtenář mohl klást již při čtení druhé poloviny knihy, a to jak to bude s výzkumem veřejného mínění do budoucnosti? Jisté je jen tolik, že takové výzkumy budou pravděpodobně více a více mířit do online prostředí, ale samozřejmě nic není jisté, jak sami autoři zmiňují, v roce 2019 si skoro nikdo nepomyslel, že další roky budou určovány epidemií a letům následujícím budou dominovat vážné vojenské konflikty, ekonomické krize a ohrožení demokracie (s. 124). Samotný konec závěru je pak věnován veřejnému mínění a demokracii, a jak se mění jejich vztah v době, kdy je demokracie v ohrožení.

Autoři velmi dobře zvolili způsob, jakým byla kniha „vyprávěna“. Pro čtenáře z široké veřejnosti bude pravděpodobně kapitola „Veřejné mínění (především) jako předmět teoretické reflexe“ velmi cizí. Kdyby byla kniha vystavěna obráceně, tedy že by začínala dnešní problematikou a jednotlivé jevy sledovala do minulosti, tak by byla nesmírně „zmatená“. Pro studenta sociologie, nebo jiného oboru, který se s veřejným míněním potýká, je kniha nesmírně příjemným čtením, které nejen připomíná a shrnuje, ale také obohacuje. Od antiky po sociální sítě, od papírových dotazníků a rozhovorů až po online prostředí – toto všech-

no se podařilo jasně a přehledně dostat na „pár“ stran a to je nesmírný úspěch sám o sobě. Kniha jednoznačně patří do knihovny každého studenta, který po ní může kdykoliv rychle sáhnout. Cílem může být seminární práce nebo panická příprava na zapomenutou zkoušku. Na obojí se kniha velmi dobře hodí a informace se v ní hledají opravdu rychle a příjemně.

Filip Byrtus
Metropolitní univerzita Praha
byrtf7ax@student.mup.cz

**Dušan Janák a kolektiv: Česká společnost poodhalena:
Důležitá fakta o našem životě v první čtvrtině 21. století**

Mendelu, Brno 2024, 186 s. (online pdf)
<https://doi.org/10.11118/978-80-7509-974-7>

Kniha Dušana Janáka a kolektivu autorů a autorek představuje Českou republiku z hlediska vybraných sociálních, ekonomických a demografických témat v posledních 25 letech. Časový záběr některých prezentovaných trendů jde nicméně ještě dále do minulosti. Jedná se o témata spojená s populačním vývojem a migrací, zdravím a životním prostředím, sociálními strukturami, vzděláním, politikou a kriminalitou. Jednotlivá témata jsou rozpracována do samostatných tematických částí, kterých se ujali různí autoři. Každá z kapitol sumarizuje poznatky napříč statistickými údaji a knižními či časopiseckými publikacemi. Dostáváme tak v rámci jedné publikace základní vhled do daného tématu včetně jeho proměn v čase. Všechny kapitoly mají podobnou strukturu a lze je číst buď jednotlivě (v případě, že se zajímáme pouze o vybrané téma), nebo za sebou – lineárně. Ve většině kapitol jsou reflektovány regionální rozdíly v rámci ČR, a to proto, že význam regionů v rámci diferenciací kvality života v posledních 25 letech nabývá na síle. Kniha navazuje na tradici sumárního psaní o stavu české společnosti a pokračuje v linii dvou předchozích, podobně zaměřených publikací. První z nich byla kniha Iva Možného *Česká společnost: Nejdůležitější fakta o kvalitě našeho života* (Portál, 2002). Na ni pak navázala editovaná kniha Dana Ryšavého a Davida Fiedora *Fakta a trendy v současné české společnosti: jak se neztratit v datech* (Nakladatelství Karolinum, 2023). Tyto knihy spojuje stejná autorská motivace: aby bylo možné na sociální fenomény sociálně-politicky reagovat, je nezbytné je nejprve zevrubně popsat a analyzovat.

První kapitola knihy představuje téma kvality života. Vymezuje jej ze subjektivního a objektivního pohledu. Subjektivní pohled se zaměřuje na individuální prožívání života. V obecné rovině se jedná o životní spokojenost, která je indikována individuálním hodnocením dimenzí, jako je zdraví, psychika, fyzický stav nebo emocionální rozpoložení. Objektivní pohled se naopak zaměřuje na